

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Кучай Тетяни Петрівни про дисертаційне дослідження Кравчук Олени Валентинівни на тему:
**«ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ПІДЛІТКАМИ»**, що представлено на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні
науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

У демократичній державі ефективність діяльності влади залежить від того, наскільки вона якісно взаємодіє зі своїми громадянами. Необхідність встановлення довірчих взаємин громадян з поліцейськими органами обумовлена значною роллю у створенні ефективної форми взаємодії соціальних інститутів для досягнення загального добробуту держави та вирішення суспільно значимих цілей. Це залежить від рівня комунікативної культури її співробітників. Підтвердженням тому є законодавчі документи, що вказують на важливу роль професійної, зокрема комунікативної, культури всіх суб'єктів правоохоронної діяльності.

У цих документах містяться загальні положення, які розкривають основні аспекти роботи, обов'язки, права фахівців правоохоронних органів; зазначено найважливіші принципи їх діяльності, що зумовлюють її комунікативну специфіку, постійний зв'язок з населенням, чуйне і уважне ставлення до звернень громадян, відданість службовому обов'язку. У них відображено соціальне замовлення держави на підготовку фахівців правоохоронних органів, визначено конкретний перелік теоретичних знань, практичних умінь та навичок, якостей (професіоналізм, витримка та принциповість, чуйне ставлення до прав та законних інтересів громадян), якими має володіти відповідна посадова особа.

Наукового рішення потребують такі аспекти проблеми, як педагогічна спрямованість профілактичної діяльності фахівців правоохоронних органів з підлітками, індивідуальна профілактика через застосування ними комунікативних умінь і навичок.

Наявна потреба у поглибленому дослідженні психолого-педагогічних аспектів професійної підготовки фахівців правоохоронних органів, зокрема підготовки до здійснення профілактичної роботи з підлітками у процесі їх соціальної взаємодії.

Дослідження обраної проблеми здійснювалося відповідно до основних напрямів та завдань науково-дослідної теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в Європейському освітньому середовищі» (державний реєстраційний номер 0116U000115). Тему узгоджено на засіданні Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 3 від 04.12.2023) та затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 13 від 30.01.2024).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою на основі аналізу законодавчої бази, наукової філософської, методологічної, психолого-педагогічної та культурологічної літератури проаналізовано ступінь розробленості проблеми підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками, розкрито термінологічне поле дослідження; визначено компоненти, критерії, показники та рівні готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками; здійснено діагностику формування готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками; розроблено й апробовано модель підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками; обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками.

Нові факти, одержані здобувачем

У дисертаційному дослідженні *вперше* обґрунтовано педагогічні умови підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками (формування соціально спрямованої ціннісної орієнтації, мотивації, інтересу бакалаврів до спілкування з підлітками на основі поєднання традиційних та інноваційних форм та активних методів навчання; оновлення змісту підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності з урахуванням специфіки соціальної взаємодії з підлітками; використання освітніх технологій для організації комунікативної діяльності в освітньому процесі); розроблено модель, яка містить три блоки: логіко-методологічний (мета, підходи, принципи), змістово-організаційний (етапи, зміст, форми, методи, технології), діагностично-результативний (компоненти, критерії, показники, рівні, діагностичне забезпечення, результат);

– *уточнено* зміст категорій: «поліція», «професійна діяльність», «професійна діяльність фахівця правоохоронних органів», «взаємодія», «соціальна взаємодія бакалавра правоохоронної діяльності», «комунікація»,

«спілкування», «девіантна поведінка підлітків», «соціальна взаємодія фахівців правоохоронних органів з підлітками», «попередження девіантної поведінки», «правове виховання», «правовиховна діяльність», «професійна підготовка», «підготовка бакалаврів правоохоронної діяльності», «підготовка бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками», «готовність бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками»; компоненти: мотиваційно-особистісний з критеріями: мотиваційно-ціннісним, потребово-орієнтаційним, особистісним, когнітивно-компетентнісний з критеріями: інформаційно-пізнавальним, професійно-компетентнісним, когнітивно-змістовим, організаційно-діяльнісний з критеріями: соціально-рефлексивним, комунікативно-довірчим, організаційно-партнерським, їх показники та рівні готовності (високий, середній, низький);

– *удосконалено* зміст, форми, методи, технології підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками;

– *подальшого розвитку* набули теоретичні підходи до проблеми підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням у ході її виконання методології, адекватної меті і завданням, специфіці об'єкта і предмета, застосуванням необхідного комплексу методів дослідження, а також практичним упровадженням дослідницьких результатів.

Сформована автором джерельна база характеризується різноманітністю та достатньою повнотою, що слугує безперечним доказом інформативності та валідності представленої роботи.

Науковий апарат, як засвідчує аналіз дисертації, визначено коректно, він відповідає вимогам до дисертацій і є достатнім для розв'язання окреслених у роботі завдань.

Зміст анотацій поданий українською та англійською мовами. Він відображає зміст дисертації, висвітлює суттєві аспекти роботи.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в освітній процес закладів освіти системи МВС діагностичного

інструментарію, обґрунтуванні та експериментальній перевірці критеріальних та рівневих характеристик готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками, оновленні змісту освітніх компонентів «Основи організації служби у правоохоронних органах», яку доповнено темою «Професійна етика» та введення в лекційні та семінарські заняття матеріалу з девіацій підлітків, «Міжособистісні комунікації в правоохоронній діяльності» доповнено темою «Конфліктний характер правоохоронної діяльності», упровадженні вибіркового компонентів «Основи виховної роботи правоохоронних органів», «Психолого-педагогічна підготовка», проведенні фахових семінарів «Профілактика девіантної поведінки підлітків», «Формування комунікативної культури бакалаврів правоохоронної діяльності», «Забезпечення прав людини у діяльності фахівців правоохоронних органів»; для виробничої практики запропоновано систему завдань, ситуацій з правового виховання підлітків, комплекс методик для розвитку особистісних якостей підлітків, розроблено програму «Я – лідер», «Я – волонтер», «Я – дослідник» з метою соціально-профілактичної та педагогічної підтримки підлітків; удосконалено програму проблемної групи «Правове виховання населення».

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес бази Львівського державного університету внутрішніх справ (довідка від 07.11.2025 № 67), Міжрегіональної академії управління персоналом (довідка від 05.11.2025 № 4470), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка від 26.11.2025 № 03-24/01/3700).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Матеріали дослідження можуть бути використані з метою оптимізації професійної підготовки фахівців правоохоронних органів до роботи в соціумі, що динамічно змінюється, на основі вдосконалення в соціальній взаємодії компонентних складових їх особистого соціального досвіду; фахівцями правоохоронних органів, громадськими об'єднаннями, які займаються проблемами девіантної поведінки сучасних підлітків; психологами-практиками та соціальними працівниками у контексті індивідуальної чи групової роботи з підлітками. Результати дослідження можуть бути підставою для покращення роботи фахівців правоохоронних органів та розробки нормативних актів, що регламентують аспекти діяльності дільничного інспектора, інспектора ювенальної превенції та інспектора безпеки освітнього середовища та нових вибіркового дисциплін.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Так, у вступі обґрунтовано актуальність та доцільність виконаного дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, завдання і методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення результатів дослідження; представлено апробацію та впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача; подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі проблема підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками у наукових дослідженнях розглядалася за різними напрямками, які узагальнені до трьох: 1) розкрито характеристику підліткового віку, підлітка як суб'єкта соціальних взаємин, психолого-педагогічних особливостей девіантної поведінки підлітків, системи взаємодії та впливу різних чинників на поведінку підлітків, ролі та значення соціального середовища у формуванні особистості підлітка; 2) досліджено питання встановлення довірчих взаємин громадян, зокрема підлітків, із правоохоронними органами, створення ефективної форми взаємодії соціальних інститутів для досягнення загального добробуту держави та вирішення суспільно значущих цілей, 3) розкрито специфіку підготовки майбутніх фахівців правоохоронних органів, зокрема до соціальної взаємодії з підлітками, попередження їх девіантної поведінки, вдосконалення змісту їх підготовки, застосування інноваційних форм, активних методів навчання, інновацій, управління системою їх підготовки тощо.

Узагальнивши зазначені вище дослідження, виділяємо невирішені проблеми: залежність сфери спілкування підлітка від негативних явищ, що виникають у результаті його девіантної (злочинної) поведінки; відповідність поведінки підлітка соціальним нормам та зняття «ярлика» з підлітків з девіантною поведінкою, необхідність формування соціального статусу останніх, допомагаючи їм адаптуватися до життя суспільства на різних рівнях та етапах їхнього розвитку.

Вирішення зазначених проблем ми пропонуємо включити в низку завдань підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками щодо запобігання їх девіантної поведінки, оскільки результати нашого дослідження дають можливість стверджувати про першорядність професійної, правової та комунікативної підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до цієї взаємодії.

Визначаємо підготовку бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками як цілеспрямовано організований процес оволодіння професійними знаннями, уміннями, якостями, психологічною стійкістю до дій, узгоджених за метою, місцем та часом, набуття соціальних норм регулювання соціальної взаємодії з підлітками у напрямі оперативної допомоги з попередження

соціальних відхилень у їх поведінці для майбутньої професійної діяльності.

Готовність бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками розглядаємо як особистісне утворення, що складається з позитивної професійної мотивації, властивостей характеру, знань, умінь, навичок, здібностей, психічних процесів, що дозволяють бакалавру успішно здійснювати соціальну взаємодію з підлітками для попередження, превентивної та правовиховної діяльності, спрямованої на виявлення та усунення причин, що сприяють скоєнню правопорушень підлітками.

У процесі аналізу особливостей професійної діяльності фахівців правоохоронних органів нами виокремлені такі: докладна правова регламентація їх діяльності, процесуальна самостійність, персональна відповідальність, активність, значна трудомісткість, надзвичайне різноманіття психологічних завдань, владний та обов'язковий характер професійних повноважень, стресогенний характер роботи, обов'язок зберігати службову таємницю, дефіцит часу, своєрідність зовнішніх чинників роботи, екстремальність. До специфічних особливостей професійної діяльності фахівця правоохоронних органів віднесено: підвищений ризик виникнення екстремальних умов діяльності; до психологічних - рання профілактика злочинності підлітків; складність отримання інформації про причини та умови, що сприяють правопорушенням підлітків, дефіцит, невпорядкованість, різноманітність інформації (дезінформації) про особливості соціального, особистісного та психічного розвитку підлітка та його найближчого соціального оточення тощо.

Виходячи із законодавчо визначених завдань діяльності фахівців правоохоронних органів, виділяємо такі її види: профілактичну, пізнавальну, комунікативну, конструктивну, організаційно-соціальну, правовиховну, правоохоронну, та функції: профілактичну, попереджувальну, аналітико-гностичну, прогностичну, організаторську, соціально-виховну.

Реалізуючи перелічені функції, фахівець правоохоронних органів виконує безліч ролей, до яких належать: роль захисника, наставника, експерта, посередника, координатора, учасника соціально-педагогічної та іншої діяльності тощо. У кожній із цих ролей він застосовує певні форми, методи та засоби (соціально-педагогічний інструментарій).

У другому розділі проведено дослідно-експериментальну роботу, яка включала такі етапи: пілотажний, констатувальний, формувальний, порівняльний та їх теоретичне узагальнення. На основі аналізу освітньої програми, навчальних планів та програм, опитування різних категорій респондентів встановлено, що підготовка бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками потребує накопичення особистісного досвіду соціальної взаємодії з

підлітками через загальнопрофесійні, соціально-гуманітарні знання, які перетворюються на потребу в самоосвіті та самовдосконаленні; пошук оптимальних способів соціальної взаємодії та передачі накопиченого досвіду та цінної інформації на основі міжособистісної взаємодії.

Аналіз теоретичних джерел дозволив структурно подати компоненти та критерії готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками, до яких відносимо: мотиваційно-особистісний (критерії: мотиваційно-ціннісний, потребово-орієнтаційний, особистісний), когнітивно-компетентнісний (критерії: інформаційно-пізнавальний, професійно-компетентнісний, когнітивно-змістовий), організаційно-діяльнісний (критерії: соціально-рефлексивний, комунікативно-довірчий, організаційно-партнерський). Виокремлено рівні готовності: низький, середній, високий.

За результатами констатувального етапу експерименту виявлено низький рівень готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками в ЕГ та КГ за компонентами.

У підготовці бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками виявлені недоліки: у ній відсутні системність, цілісність; ослаблена увага до формування мотивації професійного вибору, розвитку правової культури бакалаврів; у них не сформована комунікативна культура, відсутня система знань про зміст, методи, форми та засоби соціальної взаємодії з підлітками.

Наведені факти свідчать про необхідність наукової розробки проблеми підготовки бакалаврів закладів освіти МВС до соціальної взаємодії з підлітками.

У третьому розділі дисертаційного дослідження розроблена модель підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками включає логіко-методологічний, змістово-організаційний, діагностично-результативний блоки, що відображають взаємозв'язок мети (підготовка бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками), підходів (системно-діялісного, особистісно-орієнтованого, аксіологічно-гуманістичного, технологічно-інтегративного, компетентнісно-інформаційного), принципів (загальних, дидактично-методичних, специфічних), етапів (пропедевтичного, професійно-орієнтованого, діялісно-рефлексивного), змісту (сукупності нормативних, вибіркових та індивідуальних програм для бакалаврів в освітньому процесі), форм (аудиторних та позааудиторних), методів (традиційних та активного навчання), технологій (організаційні соціальні технології: модерація, співпраця та взаємодія, мережева технологія; соціальні технології індивідуальної роботи (технології оперативної допомоги, спільної діяльності: попередження правопорушень, загальна, групова та індивідуальна профілактика)), компонентів, їх критеріїв, показників та рівнів, результату.

Виокремлено такі педагогічні умови підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками: формування соціально спрямованої ціннісної орієнтації, мотивації, інтересу бакалаврів до спілкування з підлітками на основі поєднання традиційних та інноваційних форм і активних методів навчання; оновлення змісту підготовки бакалаврів правоохоронної діяльності з урахуванням специфіки соціальної взаємодії з підлітками; використання освітніх технологій для організації комунікативної діяльності в освітньому процесі.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту виявив позитивну динаміку рівнів готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили, що реалізація педагогічних умов підготовки готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками забезпечила динамічне зростання показників готовності до соціальної взаємодії, що характеризують її перехід на більш високі якісні рівні, порівняно з контрольною групою.

Отримані на формувальному етапі експерименту дані підтверджують основну гіпотезу нашого дослідження про те, що істотний вплив на формування готовності бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками можуть надати спеціально обґрунтовані та реалізовані педагогічні умови.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації.

Експертиза тексту наукового дослідження та його результатів (висновків, пропозицій та рекомендацій) дає підстави стверджувати, що дисертанткою було дотримано загальних вимог та вимог академічної доброчесності. Дисертантом відповідним чином оформлені посилання на наукові та документальні джерела, статистичні матеріали. Анотація поданого дисертаційного дослідження є чіткою характеристикою роботи, відображає мету та новизну наукової праці. Зміст анотації адекватно відображає результати виконаної дослідницької роботи, не містить інформації, яка була б відсутня у тексті дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень і зауважень до змісту роботи:

1. Варто було б у першому та другому розділах унаочнити теоретичний матеріал рисунками, що вдосконалило б сприймання результатів дослідження.

2. У загальних висновках бажано було б детальніше виписати шляхи подальшого вивчення досліджуваної проблеми.
3. У дисертації наведено вагомі результати дослідницько-експериментальної роботи, однак окремі висновки могли б бути підсилені більш розгорнутим кількісним і якісним аналізом отриманих даних.
4. Мова та стиль викладу дисертаційного матеріалу відповідають науково-академічному стилю. Проте слід зазначити, що у тексті роботи зустрічаються незначні технічні помилки.

Однак, викладені зауваження та побажання, що мають рекомендаційний характер і можуть бути враховані в подальшій науковій роботі дисертантки, не зменшують теоретичного та практичного значення результатів дисертаційної роботи.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (328 найменування, із них 27 – іноземною мовою), 9 додатків на 175 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 472 сторінки, з них 241 сторінка – основний текст. Робота містить 3 рисунки, 36 таблиць.

Особистий внесок здобувача

У статтях «Formation of professional communication of non language specialists in higher education institutions» (співавтори Kochubei M., Chovriy S., Koucheva T., Pishun S.) автором проведено діагностику комунікативної компетентності майбутніх фахівців та показано структуру комунікативної компетентності, внесок автора – 20%, Kochubei M. проведено діагностичне дослідження з використанням рівнів сформованості компонентів: когнітивно-стратегічного, мотиваційно-ціннісного та діяльнісно-коригувального, внесок 20%; Chovriy S. розроблено правила педагогічної комунікації для майбутніх фахівців з немовних спеціальностей, внесок 20%, Koucheva T. розкрито значення поняття «комунікація», показано ефективність професійної комунікації та комунікативного простору фахівців з немовних спеціальностей, внесок 20%, Pishun S. виділено недоліки у формуванні професійної комунікації фахівців та основні чинники, що впливають на недостатній розвиток професійної комунікації фахівців, внесок 20%; «Компонентний склад здатностей правоохоронних органів встановлювати довірчі взаємини з населенням різних категорій» (співавтор Совгіра С.) – автором уточнено зміст здатностей правоохоронців встановлювати довірчі взаємини, внесок автора – 40%, Совгірою С. доведено необхідність підвищення професійної компетентності та особистісних якостей фахівців правоохоронних органів, необхідних для ефективної роботи та побудови довірчих взаємин із громадянами, внесок автора – 60%.

Висновок. Вивчивши подану роботу, ознайомившись з працями Кравчук Олени Валентинівни, що здобуває науковий ступінь доктора філософії з галузі знань 01 Освіта, педагогіка та спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки та враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів, практичне значення зазначаємо, що дисертаційна робота «Підготовка бакалаврів правоохоронної діяльності до соціальної взаємодії з підлітками», є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Кравчук Олена Валентинівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології, початкової,
дошкільної освіти та управління закладами освіти
Закарпатського угорського університету
ім. Ференца Ракоці II

 Тетяна Кучай

підпис Т. Кучай засвідчую
Зав. від. кадрів М. М. М.
Закарпатський угорський університет
імені Ференца Ракоці II М. М. М.

